

Rikosseuraamuslaitoksen vastuullisuusraportti

Vuosi 2023

Strategiayksikkö / Suunnittelutiimi

Raportti

Julkinen

Diaarinumero RISE/2373/2024

14.5.2024

Sisällys

1. Rikosseuraamuslaitos vastuullisena organisaationa	2
2. Kasvatamme kädenjälkeä	4
2.1. Eriarvoisuuden vähentäminen.....	4
2.1.1. Digitaalisuus	5
2.1.2. Työtoiminta.....	6
2.1.3. Seri-hanke.....	7
2.1.4. Projektikumppanuudet.....	7
2.2. Rauha, oikeus ja hyvä hallinto.....	8
2.2.1. Turvallisuus	8
2.2.2. Henkilöstö	9
2.2.3. Kohti hyvää hallintoa	11
3. Pienennämme jalanjälkeä	13
3.1. Vastuullista kuluttamista.....	13
3.1.1. Jalanjälkikuvaajat	14
3.1.2. Nostoja jalanjäljen pienentämiseen	16
4. Tulevaisuuden vastuullisuus Rikosseuraamuslaitoksessa.....	18

1. Rikosseuraamuslaitos vastuullisena organisaationa

Rikosseuraamuslaitoksen perustehtävä on vankeusrangaistusten ja yhdyskuntaseuraamusten turvallinen ja lainmukainen täytäntöönpano sekä tutkintavankeuden toimeenpano. Organisaatiossa työskentelee valtakunnallisesti yli 2 500 alan asiantuntijaa monipuolisten tehtävien parissa.

Rikosseuraamuslaitos toimii vastuullisena toimijana yhteiskunnassa, jossa sen erityisenä tavoitteena on parantaa yhteiskunnan turvallisuutta vähentämällä tuomittujen riskiä syyllistyä uusiin rikoksiin. Vastuullisuuteen kuuluu muun muassa ihmisoikeuksien kunnioittaminen, yksilön oikeuksien turvaaminen ja ihmisarvon kunnioittaminen kaikessa toiminnassa. Rikosseuraamuslaitoksen tulee huolehtia siitä, että vangit ja yhdyskuntaseuraamusasiakkaat saavat senkaltaista tarvitsemaansa tukea ja apua rangaistuksensa suorittamisen aikana, mikä vahvistaa kykyä rikoksettomaan elämään rangaistuksen suorittamisen jälkeen. Tukitoimet voivat sisältää sosiaalista tukea, terapiaa, ammatillista ohjausta ja koulutusta, päihde- ja mielenterveyspalveluita sekä muita kuntoutusohjelmia ja toimintaa. Toimien tavoitteena on auttaa yksilöä tunnistamaan ja käsittelemään rikolliseen käyttäytymiseen johtavia tekijöitä ja löytämään keinoja muuttaa käyttäytymistään. Tämä toiminta luo pohjan ja raamit Rikosseuraamuslaitoksen sosiaaliselle vastuulle. Rikosseuraamuslaitoksen vastuullisuustyö pohjautuu ensisijaisesti sen lakisääteisiin tehtäviin sekä viraston omaan strategiaan.

Rikosseuraamuslaitoksessa on neljä valtakunnallista vastuualuetta, jotka vastaavat kehittämisestä ja ohjauksesta, asiakasprosesseista, hallinto- ja tukipalveluista sekä operatiivisesta toiminnasta. Operatiivisen toiminnan vastuualueelle kuuluu 11 rikosseuraamuskeskusta, joissa asiakastyötä toteutetaan 15 suljetussa ja 13 avovankilassa. Kahdentoista yhdyskuntaseuraamustoimiston toimipisteitä on 23 paikkakunnalla.

Toiminnan tiloja (vankiloita ja toimistotiloja) on yhteensä yli 300 000 neliometriä. Laaja rakennus-, henkilöstö- ja asiakasmäärä toisaalta haastaa kestäväen kehityksen toteuttamista, toisaalta taas antaa mahdollisuuden sitä kehittää. Erityisesti vankiloissa, joissa toimintaa on ympäri vuorokauden, kestävä kehitys tarkoittaa sosiaalisen vastuun

lisäksi ympäristönäkökulmien huomioimista energiatehokkuuden parantamisessa, kierrätyksen edistämässä ja ympäristöystävällisten käytäntöjen kehittämisessä.

Rikosseuraamuslaitoksen kaikessa toiminnassa erityisesti sosiaalisen vastuullisuuden teemat ovat tärkeitä. Tässä vuoden 2023 vastuullisuusraportissa käsitellään aiempia vuosia laajemmin jalanjälkitietojen toteutumista. Vaikka sosiaalisen vastuun raportointi on pienemmässä roolissa, voi näihin tärkeisiin kehittämisen kohteisiin palata aiempien vuosien vastuullisuusraportoinnissa muidenkin kuin nyt valittujen tavoitteiden osalta. Monet sosiaalisen vastuun teemat ja hankkeet ovat jatkuvaa ja pysyvää pyrkimystä edistää kestävää kehitystä ja vastuullisia toimintatapoja Rikosseuraamuslaitoksessa.

Rikosseuraamuslaitos on valinnut kolme kestävän kehityksen tavoitetta, joiden toiminnan vastuullisuudesta vuoden 2023 osalta kerrotaan:

Kuva 1. Vastuullisuusraportoinnin painopistealueet vuonna 2023.

Toimintaa kuvataan kahden keskeisen käsitteen, toiminnan kädenjäljen ja jalanjäljen avulla. Kädenjäljellä tarkoitetaan organisaation omalla ydintoiminnalla ja siihen liittyvillä valinnoilla aikaansaatuja positiivisia vaikutuksia kestävän kehityksen tavoitteisiin. Jalanjäljellä puolestaan tarkoitetaan organisaation toiminnasta syntyviä negatiivisia vaikutuksia kuten toiminnasta ympäristölle koituvaa vahinkoa ja kuormitusta.

2. Kasvatamme kädenjälkeä

Rikosseuraamuslaitoksen arvoihin kuuluu ihmisarvon kunnioittaminen ja oikeudenmukaisuus, joihin sitoutuminen tarkoittaa perus- ja ihmisoikeuksien turvaamista, kaiken toiminnan lainmukaisuutta sekä täytäntöönpanon toteuttamista siten, että se tukee tuomitun yksilöllistä kehitystä ja pyrkimystä rikoksettomaan elämään. Rikosseuraamuslaitoksessa yhdenvertaisuus on toimintaa ohjaava periaate, joka näkyy organisaation arvojen ja strategian lisäksi tulostavoitteissa.

2.1. Eriarvoisuuden vähentäminen

Rikosseuraamuslaitos on vuonna 2023 laatinut toiminnalleen uudet strategiset tavoitteet ja vision vuosille 2024–2027. Uusi strategia on julkistettu syksyllä 2023. Strategiatavoitteissa näkyy erityisesti Rikosseuraamuslaitoksen rooli sosiaalisten vastuiden osalta;

Kuva 2. Rikosseuraamuslaitos – Strategiset tavoitteemme 2024–2027

Sosiaalisen vastuullisuuden edistämiseksi Rikosseuraamuslaitos on laatinut vuosille 2023–2024 uuden tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelman henkilöstölle. Suunnitelman keskeisinä tavoitteina on parantaa henkilöstön työhyvinvointia tukemalla hyvää ja monimuotoisuutta kunnioittavaa työilmapiiriä. Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmassa on määritelty kolme keskeistä tavoitetta ja näitä edistävät toimenpiteet. Tavoitteeksi Rikosseuraamuslaitos on nimennyt tasa-arvoisen ja yhdenvertaisen työyhteisön, monimuotoisuutta vahvistavan viestinnän ja rekrytoinnin sekä tasa-arvoisen

palkkauksen. Näiden tavoitteiden asettamiseksi Rikosseuraamuslaitos laati henkilöstön palkkakartoituksen, joka täsmentää tavoitteiden edistämistä.

Myös Rikosseuraamuslaitoksen vankeja ja yhdyskuntaseuraamusasiakkaita koskeva yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelma päivitettiin. Päivityksessä on huomioitu yhdenvertaisuuslakiin (1325/2014) 1.6.2023 alkaen tulleet muutokset. Suunnitelman päivittämisen keskeisinä tavoitteina on varmistaa henkilöstön osaamista tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen liittyvien toimintatapojen näkökulmasta sekä vahvistaa Rikosseuraamuslaitoksen tehtäviin sisältyvää vastuuta vankien ja yhdyskuntaseuraamusasiakkaiden hyvän kohtelun kannalta.

2.1.1. Digitaalisuus

Suomi on luultavasti ainoa maa maailmassa, jossa vankien digitaaliset oikeudet on mahdollistettu lainsäädännöllä. Digitalisaatio voidaan nähdä keinona turvata ihmisoikeudet ja yhdenvertaiset kansalaispalvelut niinkin rajoitetussa ympäristössä kuin vankilassa. Rikosseuraamuslaitos on toteuttanut Doris-sellipäättejärjestelmän sisältävän Smart Prison (Älykäs vankila) vankilakonseptin. Toistaiseksi kolmessa vankilassa (Hämeenlinna, Pyhäselkä ja Kylmäkoski) käyttöönotettu järjestelmä tarjoaa palveluita ja turvaa lainmukaisia perus- ja ihmisoikeuksia myös digipalveluiden näkökulmasta.

Doris-järjestelmä mahdollistaa vangeille kaikille kansalaisille tarkoitettuja siviilipalveluita, mahdollisuuden opiskella, kuntoutua ja hoitaa sosiaali- ja oikeusasioita etänä vankilasta käsin. Doris edistää erityisesti vankien perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista vankilasta ollen normaalisuusperiaatteen toteuttamiseksi keskeinen väline. Doriksen avulla vanki voi olla yhteydessä esimerkiksi asianajajaansa videopuhelun tai vankisähköpostin välityksellä. Doris mahdollistaa huomattavasti tehokkaamman viestinnän vangille itseään koskevista asioista, päätöksistä ja ohjeistuksesta. Lisäksi Doris mahdollistaa yhteydenpidon läheisiin vankilan ulkopuolella (videopuhelut ja vankisähköposti), sekä yhteyden terveydenhuoltoon ja psykososiaalisiin palveluihin niin vankilan sisällä kuin ulkopuolella.

Doris-järjestelmä sisältää vankilan sisäiseen viestintään ja asioiden hallintaan liittyvän ohjelmiston, jonka avulla vankilan henkilökunta voi ohjata vankien arkea ja viestiä vankien kanssa myös sähköisesti mm. ilmoitustaulun, kalenterin, materiaalipankin, videopuhelujen ja sähköisten viestien ja lomakkeiden avulla. Lisäksi sellipäätteellä on Office-työkalut

omien papereiden ja koulutehtävien kirjoittamiseen sekä mahdollisuus rajatun nettiyhteyden kautta käyttää kumppanien ja sidosryhmien palveluja sekä lukea ja kuunnella e- ja äänikirjastojen aineistoja sekä käyttää kumppanien toteuttamia kuntoutumisen nettipohjaisia ohjelmia (mm. Mielenterveystalon ohjelmat).

Tiettyjä digitaalisia palveluita voi hyödyntää myös muiden kuin Doris – järjestelmän piirissä olevien suljettujen vankiloiden osalta. Rikosseuraamuslaitoksen yli 400 yhteiskäyttöistä sähköisen asioinnin (SA) työasemaa mahdollistavat jokaisessa vankilassa vangeille tiettyjä digitaalisia palveluita. Näiden kautta vanki voi sovitusti olla yhteydessä läheisiinsä videopuheluiden kautta, huolehtia tietyistä sähköisistä yhteyksistä viranomaisiin ja suorittaa opintoja.

2.1.2. Työtoiminta

Työtoiminnalla ja koulutuksella on merkittävä rooli vankiloiden arjessa. Näillä vaikutetaan uusintarikollisuuden vähentämisen lisäksi työllistymismahdollisuuksien parantamiseen, vankien itsetunnon kohentamiseen ja asenteisiin, sosiaalisiin taitoihin, hyvinvointiin ja yleisemmin arjen hallintaan. Työ- ja koulutustoiminta antavat mahdollisuuden vankien työ- ja toimintakyvyn arvioinneille. Vangit tekevät työtä vankiloiden kiinteistöjen ja piha-alueiden hoidossa, taloushuollossa ja eri työalojen työpajoissa. Yleisimmin työtä ja ammatillista koulutusta suoritetaan rakennus-, puu-, metalli- ja autoaloilla. Työtä tehdään lisäksi pakkaus- ja kokoonpanotöissä. Uusin työmuoto on tekoälytoiminta, jossa vankien tehtävänä on kouluttaa tekoälyä samalla kun omat digitaidot paranevat.

Vangeilla on tietyin edellytyksin mahdollisuus käydä työssä vankilan ulkopuolella joko avolaitostöissä tai itse hankitussa työssä siviilityöluvalla. Avolaitustyöllä tarkoitetaan erikseen rahoitettavia valtion, kuntien, seurakuntien ja yleishyödyllisten yhteisöjen työkohteissa tehtävää työtä. Avolaitustyö painottuu kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden rakennusten korjaustyöhön ja suojeltujen ympäristöjen hoitoon. Valtion työkohteita tarjoavat esimerkiksi Metsähallitus ja Museovirasto. Esimerkiksi Suomenlinnan maailmanperintökohteen kunnostustöissä vankityöllä on merkittävä rooli. Suomenlinnan vankila perustettiin alun perin Suomenlinnan peruskorjaus- ja entisöintitöitä varten. Näitä töitä vangit jatkavat edelleen yhteistyössä Suomenlinnan hoitokunnan kanssa. Avovankilan vangit työskentelevät arkipäiväisin ohjatusti erilaisissa tehtävissä ympäri saarta. He

kunnostavat Suomenlinnan rakennuksia ja kivetyksiä, sekä osallistuvat maisemointiin liittyviin työtehtäviin.

Yhteistyö Suomenlinnan vankilan, hoitokunnan ja Helsingin sote-alueen toimijoiden välillä mahdollistaa rikosseuraamusasiakkaalle palveluita ja toimintoja (työhön kuntoutus, opiskelu, päihdekuntoutus, terapia, taloudellisten asioiden ja asumisen tuen), joiden avulla mahdollisuudet ja kyvykkyydet rikoksettomaan elämään rangaistuksen suorittamisen jälkeen kasvavat.

2.1.3. Seri-hanke

Vuoden 2023 alusta voimaan astunut seksuaalirikoslainsäädännön muutos vahvistaa seksuaalisen itsemääräämisoikeuden ja henkilökohtaisen koskemattomuuden suojaa yhtenäistään seksuaalirikoksia koskevaa lainsäädäntöä. Muutoksen perimmäisenä tavoitteena on seksuaalirikosten määrän vähentäminen, sukupuolten välisen tasa-arvon ja erityisesti naisten ja tyttöjen oikeuksien lisääminen. On arvioitu, että lainsäädäntömuutos nostaa Rikosseuraamuslaitoksen keskivankilukua yli 90 henkilöllä päivässä.

Vuoden 2023 aikana käynnistetyssä Seri-hankkeessa pyritään kehittämään ja varmistamaan seksuaalirikoksista epäiltyjen ja tuomittujen kanssa työskentelyn kokonaisuus erityisesti toimitilojen, toimintojen, henkilöstön osaamisen ja sidosryhmäyhteistyön osalta. Kokonaisuuden hallinnassa pyritään varmistamaan tämän kohderyhmän turvallinen tuomion suorittaminen ja oikeudenmukainen kohtelu vankeusaikana. Tavoitteena on järjestää rikoksettomaan elämäntapaan valmentavaa toimintaa ja palveluita seri-asiakkaille, sekä koulutusta asiakkaiden kanssa työskentelevälle henkilöstölle. Henkilökunnan osaamista lisätään neuropsykiatristen haasteiden, seksuaalirikollisuuden, traumainformoidun, mielenterveystyön ja niihin liittyvän verkostotyön osalta.

2.1.4. Projektikumppanuudet

Rikosseuraamuslaitos ei tee sosiaaliseen vastuuseen liittyvää kehittämistyötä yksin. Projektikumppanuuksien avulla kehitetään paljon sellaisia palveluita ja toimintoja, joihin organisaation omat resurssit tai osaaminen eivät riitä. Vuonna 2023 käynnissä oli yli 40 projektikumppanuutta, ja näissäkin erityisesti sosiaalisen vastuullisuuden näkökulma oli vahvasti läsnä. Kumppaniprojekteilla on kehitetty esimerkiksi naisille, nuorille

rikoksentekijöille ja muille erityisryhmille suunnattuja palveluja. Projekteihin on osallistunut kokemusasiantuntijoita, ja projekteissa on järjestetty mm. kuntoutukseen, digitaalisuuteen, opiskeluun ja taiteeseen liittyvää toimintaa.

2.2. Rauha, oikeus ja hyvä hallinto

Vuonna 2023 Rikosseuraamuslaitoksessa käynnistettiin organisaatiouudistuksen toinen vaihe, jonka tavoitteena on muun muassa uudistaa organisaatorakennetta, johtamista ja ohjausta tukemaan perustehtävää ja strategiaa sekä lisätä toiminnan yhtenäisyyttä ja yhdenmukaisuutta. Organisaatiouudistukseen liittyvien toimintamallien ja -tapojen kehittäminen on tarkoittanut uusien operatiivista työskentelyä ohjaavien työmenetelmien aloittamista ja näihin liittyvää aktiivista kehittämistä. Käytännössä työtä on edistetty valtakunnallisesti ja eri substanssitarpeissa kokoontuvia työryhmiä ja työskentelyfoorumeita perustamalla, joissa operatiivista toimintaa voidaan ohjata matriisiorganisaation mahdollistamalla tavalla mahdollisimman laajasti henkilökuntaa kuullen. Valtakunnalliset ja soveltuviin substanssiasioihin liittyvät työskentelyfoorumit ovat kehittäneet tiedonkulkua ja harmonisoineet yksiköiden toimintaa. Työryhmien toimintaa on toteutettu yhteistyöverkostoissa, joiden puitteissa on ennakoivasti ja verkostomaisesti pystytty edistämään asioiden tekemistä.

2.2.1. Turvallisuus

Useimmat niistä toimenpiteistä, joita edellä on esitelty edistävät YK:n Agenda2030-toimintaohjelman tavoitteen 16 toteutumista. Rauha, turvallisuus ja hyvä hallinto -tavoitteen ensimmäinen alatavoite on vähentää merkittävästi kaikkia väkivallan muotoja. Turvallisuus on yksi Rikosseuraamuslaitoksen neljästä arvosta – se koskee kaikkia ja on toimintamme perusta.

Rikosseuraamuslaitos pyrkii omalta osaltaan lisäämään yhteiskunnan turvallisuutta. Rikosten estäminen rangaistusaikana on yksi vankeuden täytäntöönpanon tavoitteista. Tätä tavoitetta tuetaan dynaamisen turvallisuuden keinoin, teknisillä valvonta- ja turvajärjestelmillä sekä yhteistyöllä muiden viranomaisten ja sidosryhmäyhteistyökumppaneiden kanssa. Tavoitteena on lisätä toimintaa, joka vähentää rangaistusta suorittavien uusintarikollisuutta.

Rangaistusasteikkojen kiristämistä koskevat lainsäädännön uudistukset tulevat toteutuessaan lisäämään vankimäärää. Tämän seurauksena Rikosseuraamuslaitoksen käytössä olevien toimitilojen käyttöaste kasvaa entisestään. Kun tiiviimmissä olosuhteissa asutetaan enemmän vankeja, saadaan tilatehokkuutta nostettua, mutta vankimäärän lisäyksellä on myös haastavia vaikutuksia erityisesti sosiaalisen vastuullisuuden ja turvallisuuden näkökulmasta.

Vankeusrangaistustaan suorittava vanki on yksilö, jolla on lainmukaisia oikeuksia koskien vankeusaikaa ja -olosuhteita. Rikosseuraamuslaitoksen vankiloiden käyttöaste on kasvanut vuoden 2023 aikana aiempien voimaan tulleiden lainsäädäntömuutosten vuoksi. Suljettujen vankiloiden käyttöaste on vuonna 2023 ollut 102,8 %, joka tarkoittaa sitä, että käytännössä jokaisessa suljetussa vankilassa asutetaan enemmän vankeja kuin on virallisesti päätettyjä vankipaikkoja. Vankila- ja työturvallisuus vaarantuvat, kun suljetun vankilan käyttöaste on yli 90 prosenttia. Käyttöasteen ylitys korostuu tutkintavankeja säilyttävissä vankiloissa. Käynnissä olevien Oulun ja Vantaan vankiloiden rakennushankkeet tuovat tutkintavankien asuttamiseen lisää mahdollisuuksia, mutta riskinä on se, ettei näiden hankkeiden valmistuessa pystytä vaikuttamaan yliasuttamistilanteeseen toivotulla tavalla, sillä jo voimaan tulleet lainsäädäntöuudistukset ja rikollisuuden kasvu lisäävät vankimäärää.

2.2.2. Henkilöstö

Vankimäärän kasvuun sopeutuminen edellyttää Rikosseuraamuslaitokselta onnistumista henkilöstösuunnittelussa ja resurssien kohdentamisessa ydintoimintojen kannalta oikein. Tulevaisuuden muutostekijöiden näkökulmasta Rikosseuraamuslaitoksen henkilöstötarpeet kasvavat siten, että yhteiskunnallisen ikääntymisen, väestöryhmien pienenemisen, alanvaihtajien ja eläköityvien vuoksi tulisi vuositasolla kyetä rekrytoimaan noin 400 uutta virkamiestä alalle. Henkilöstöresurssien kannalta nykyisen organisaation mahdollisuudet kilpailla työllisyysmarkkinoilla ovat haastavat. Rikosseuraamuslaitoksen tärkeä tehtävä on löytää keinoja henkilöstötarpeisiin vastaamiseksi. Tämä tarkoittaa koko laitoksen toiminnan laajaa tarkastelua ja kehittämistä vastaamaan eri muutostekijöistä aiheutuviin haasteisiin.

Henkilöstön saatavuuden lisäksi julkisen talouden tilanne Suomessa on todettu hyvin haastavaksi. Pahimmillaan tämä tarkoittaa, että sopeutuminen tuleviin muutoksiin tulee toteuttaa nykyisillä tai jopa nykyistä pienemmällä kokonaishenkilöstöresursseilla.

Rikosseuraamuslaitos pyrkii valmistautumaan tulevaisuuden henkilöstöhaasteisiin laatimalla strategisen henkilöstösuunnitelman vuoden 2024 aikana. Strategiassa määritellään kokonaiskuvaa siitä, millainen Rikosseuraamuslaitoksen organisaatio henkilöstön osalta on vuonna 2030. Työhön nimetyn työryhmän tehtävänä on valmistella ehdotus valtion henkilöstöstrategian ja Rikosseuraamuslaitoksen omat henkilöstöstrategiset tavoitteet huomioiden. Työryhmän työn tukena ovat organisaatiouudistuksen toisen vaiheen valmistelua varten laaditut esiselvitykset tuloksineen.

Vuonna 2023 Rikosseuraamuslaitoksessa työskenteli 2 752 henkilöä (henkilötyövuosia 2 556). Henkilöstön sairauspoissaolojen määrää saatiin vuonna 2023 laskettua edellisestä vuodesta. Sairauspoissaoloja oli 16,6 työpäivää / henkilötyövuosi. VMBaron indeksit osoittivat, että työhyvinvointi on edellisen vuoden notkahduksen jälkeen kohonnut lähes kaikilla merkittävillä osa-alueilla. Sairauspoissaolojen vähentämiseen jatkettiin edellisvuonna aloitettuja, monipuolisia työkyvyn ja työhyvinvoinnin kehittämistoimia yhteistyössä työterveyshuollon kanssa (mm. lyhytterapiamahdollisuus, fysioterapiaan pääsyn helpottaminen, pilottiryhmä liikuntaan).

Rikosseuraamuslaitoksen tavoitteiden saavuttamisessa osaava henkilökunta on keskeisessä roolissa. Henkilöstön työhyvinvoinnin parantaminen ja työturvallisuuden ylläpitäminen ovat keskeisiä strategisia tavoitteita tulevina vuosina. Henkilöstön kokemuksen mukaan työkuormitusta aiheuttavat muun muassa niukat resurssit ja rekrytointivaikeudet, haastavat tilanteet vankien ja yhdyskuntaseuraamuksia suorittavien kanssa, tyytymättömyys johtamiseen ja esihenkilötyöhön sekä työaikalain muutokset ja paljon haasteita aiheuttanut asiakastietojärjestelmä Rotin käyttöönotto (lähde: Työn psykososiaaliset kuormitustekijät -kysely 06/2023).

Keväällä 2023 käynnistynyt kaksivuotinen Risen työhyvinvointihanke keskittyy kehittämään ja löytämään keinoja parantaa henkilöstön työhyvinvointia. Projektin tavoitteena on tukea henkilöstön työkykyä aiempaa paremmin ennakoivasti työkykyvastaavien verkoston käynnistämisen kautta, työkykyprosessiin osallistuvien henkilöiden roolien ja tehtävien täsmentämisellä sekä kouluttamisella. Esihenkilöiden henkilöstöjohtamisen osaamisen kehittämisen ja koulutuspolun kautta on tarkoituksena vahvistaa esihenkilöiden osaamista ja tätä kautta vaikuttaa henkilöstön työhyvinvoinnin kokemukseen.

2.2.3. Kohti hyvää hallintoa

Rikosseuraamuslaitos on valtakunnallisesti toimiva virasto, joka uudisti organisaatiorakenteensa 1.9.22 tavoitteena toiminnaltaan vaikuttavampi, yhtenäisempi organisaatio. Ensimmäisen organisaatiouudistuksen vaiheen, Rise 2.0:n toimenpiteenä on käynnistetty matriisimaisen johtamismallin rakentaminen. Samassa yhteydessä, kun Rikosseuraamuslaitokselle päivitettiin uusi, käynnissä olevaa organisaatiouudistusta tukeva strategia (kuva 2, s. 4), käynnistettiin matriisiorganisaation organisointi.

Matriisimaista toimintatapaa on edistetty perustamalla matriisiryhmiä huolehtimaan ja kehittämään organisaation eri ydinprosesseista ja tietyistä tehtävistä. Matriisiryhmät keskittyvät muun muassa tulos- ja toiminnanohjauksen, kansainvälisen toiminnan, työhyvinvoinnin, sidosryhmäyhteistyön, viestinnän, laatutyön, varautumisen ja vaikuttavien palveluiden prosessien kehittämiseen.

Kuva 3. Matriisimainen toimintatapa Rikosseuraamuslaitoksessa.

Rikosseuraamuslaitoksen matriisiorganisaatiolla, missä prosesseja kehitetään matriisiryhmissä vastualueiden ja johdon rinnalla, tavoitellaan muun muassa yhtenäistä johtamista, organisaation ydinprosessien kehittämistä, tehtäväjaon selkeyttämistä, ja vahvistetaan valtakunnallista ohjausta toiminnan ja asiakasarvioinnin varmistamiseksi. Työ

matriisiorganisaation organisoitumisessa on vasta alkuvaiheessaan, mutta tavoitteena on, että lopulta matriisien kautta voidaan vahvistaa kykyä toimia paremmin haastavassa toimintaympäristössä ja taloustilanteessa.

Rikosseuraamuslaitoksen vastuullisuusraportti kuvaa jatkossa vuosittain yhden matriisiryhmän toimintaa, sillä jokainen näistä huolehtii oman toimintansa osalta myös vastuullisuuden toteuttamisesta. Vuonna 2023 aloittanut Oikeudellisen ohjauksen matriisiryhmä huolehtii työssään erityisesti normiohjaukseen ja laillisuusvalvontaan liittyvistä tehtävistä.

Normiohjaukseen liittyen Oikeudellisen ohjauksen matriisiryhmän tehtävänä on käydä ennen esittelyä läpi keskeiset uudet ja päivitettävät sisäiset normit, joilla arvioidaan olevan olennaisia vaikutuksia toimintaan. Matriisiryhmä kommentoi ja voi esittää muutosehdotuksia, jotka normien valmistelija ottaa harkintansa mukaan huomioon. Tarkoituksena on varmistaa asiantuntijoiden ja kentän näkemysten riittävä kuuleminen sisäisistä normeista ja niiden vaikutuksesta toimintaan, ylläpitää normivalmistelun kokonaiskuvaa organisaatiotasolla ja ohjata normiohjauksen tarkoituksenmukaisuutta lainmukaisuuden puitteissa.

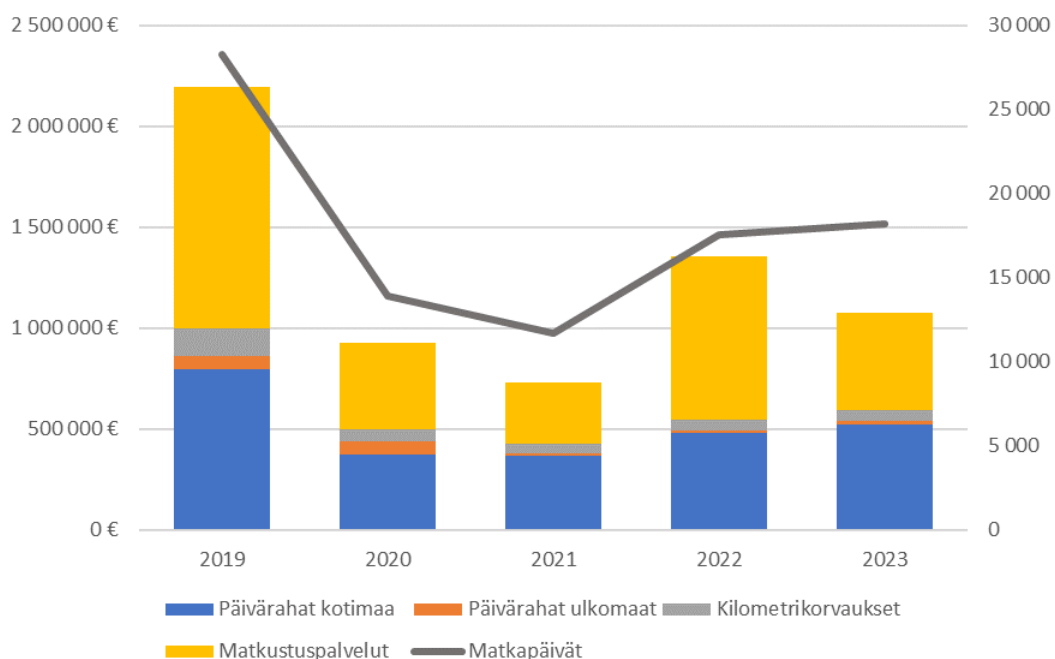
Laillisuusvalvonnan osalta matriisiryhmän tärkeitä tehtäviä ovat esimerkiksi eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen kanteluratkaisujen toimenpide-esitysten valmistelu Rikosseuraamuslaitoksen strategiselle johtoryhmälle. Toimenpide-esityksiä valmistellaan lisäksi Rikosseuraamuslaitoksen omien kanteluratkaisujen, valtiokonttorin päätösten ja tuomioistuinratkaisujen osalta. Kidutuksen vastaisen komitean (CPT) suosituksista johdettavia toimenpiteitä ja valmistelua käydään ja valmistellaan niitäkin matriisiryhmän kokouksissa, jotta suosituksista saadaan muodostettua ajantasainen tilannekuva.

3. Pienennämme jalanjälkeä

3.1. Vastuullista kuluttamista

Rikosseuraamuslaitoksessa tehdään paljon jalanjälkeä pienentävää vastuullisuustyötä. Toimitilojensa osalta Rikosseuraamuslaitos tukee Senaatti-kiinteistöjen vähähiilisuuden ja kiertotalouden toimenpiteitä. Kasvihuonekaasujen vähentämistä ja hiilineutraaliuden lisäämistä on edistetty nostamalla kierrätysastetta kiinteistöjen jätteenkäsittelyssä, pienentämällä laitosten sähkön-, lämmön- ja vedenkulutusta, kehittämällä laitosten ruoka- ja kanttiinitoimintaa sekä kehittämällä hankintoja hiilineutraalimpaan suuntaan.

Korona-aika toi haasteista huolimatta positiivisiakin vaikutuksia jalanjäljen näkökulmasta; Pandemian tuoma hetkellinen pakko teki etätyöstä normaaliksi hyväksytyin tavan tehdä toimisto- ja monipaikkatyötä, ja ottaa laajasti haltuun toimistotyön etätyövälineitä esimerkiksi kokousten, seminaarien ja hankkeiden läpiviennin työtapana. Etätyöllä ja matkustamisen vähentämisen toimenpiteillä on Rikosseuraamuslaitoksessa matkustettu ensimmäisen koronan jälkeisen vuoden aikana kustannuksiltaan 51 %:a ja matkapäiviltään 36 %:a vertailuvuotta 2019 vähemmän.

Kuva 4. Matkakustannusten muutokset Rikosseuraamuslaitoksessa vv. 2019–2023

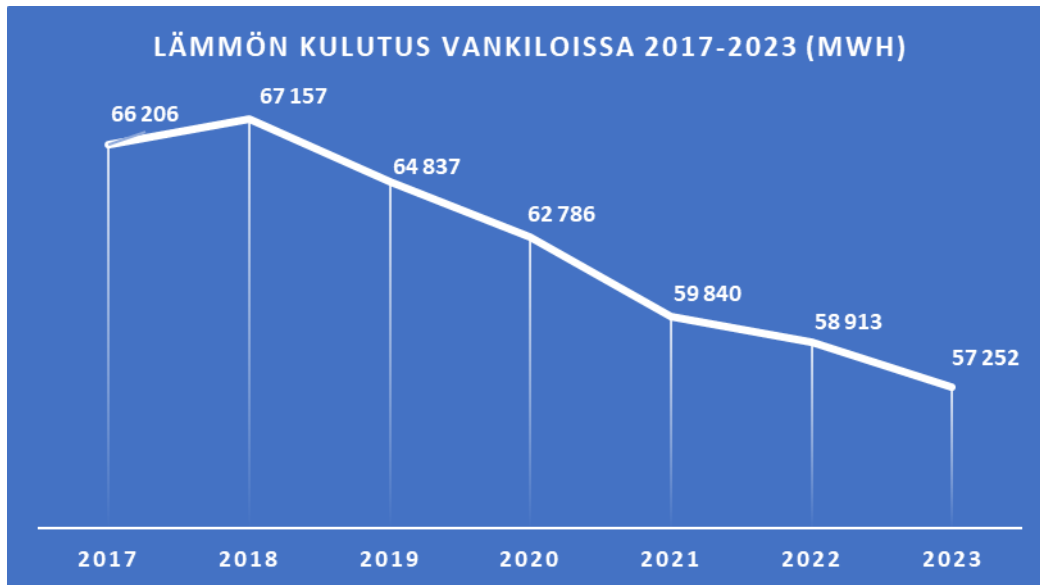
On ymmärrettävää, että jatkuva etätyö voi vaikuttaa monin tavoin henkilöstön jaksamiseen. Tavoitteenamme on löytää ja varmistaa etä- ja lähityöskentelyn tasapaino tulevaisuudessa. Etätyöselvitys, joka ohjaa konkreettisia toimenpiteitä tulevaisuuden työn kehittämiseksi, valmistuu keväällä 2024.

Yksi hiilijalanjälkeäkin pienentävä globaali päätös toteutettiin 4.9.2023 kun tupakointi vankiloiden sisätiloissa kiellettiin. Tämä on merkittävä uudistus kestävän kehityksenkin näkökulmasta. Kielto koskee sekä savukkeita, että sähkötupakkaa. Näiden ja sytyttimien hallussapito on ollut päätöksen jälkeen vankiloissa kielletty. Kielto tarkoittaa, että vankiloissa voi tupakoida vain ulkoilujen aikana. Tupakointirajoituksilla on tarkoitus ei ainoastaan tukea tupakoinnin lopettamista, mutta myös edistää kaikkien vankiloissa olevien henkilöiden terveyttä. Rikosseuraamuslaitos tukee tupakanpolton lopettamista tarjoamalla vieroitushoitotuotteita ja -lääkitystä niin vangeille kuin henkilöstöllekin. Tupakoinnin kielto tukee omalta osaltaan tupakkateollisuuden vastaista kestävän kehityksen työtä.

3.1.1. Jalanjälkikuvaajat

Organisaation toiminnan jalanjäljen aiheuttajavolyymia voi tarkastella eri mittareiden avulla, kuten käytävissä olevien neliömetrien tai vuokrattujen rakennusten määrän perusteella. Tämä auttaa hahmottamaan Rikosseuraamuslaitoksen toiminnan laajuutta ja vaikutuksia ympäristöön.

Rikosseuraamuslaitoksen toiminnan jalanjälkeä aiheuttavaa paljoutta kuvaa esimerkiksi käytävissä olevat neliöt (yli 330 000 m³) ja vuokrattujen rakennusten kokonaismäärä (noin 450 kpl). (Lähde: Senaatin HTH-tietopalvelu) Rikosseuraamuslaitos käyttää jalanjäljen kuvaajissa vertailuvuotena vuotta 2019. Kuten kulutustietoista voi lukea, koronavuosien (2020–2022) häiriön aikana vankien päivittäinen keskimäärää oli normaalia pienempi, mikä osaltaan kevensi veden- ja sähkönkulutusta hetkeksi huomattavasti.

Kuva 5. Lämmön kulutus vankiloissa vv. 2017–2023 (MWh)

Kuva 6. Sähkön kulutus vankiloissa vv. 2017–2023 (MWh)

Kuva 7. Vedenkulutus vankiloissa vv. 2017–2023 (m³)

Peilattaessa kulutuksia vertailuvuoteensa (2019) voidaan selkeästi nähdä, että Rikosseuraamuslaitos on omilla toimillaan saanut jalanjälkeään pienennettyä hyvin. Lämmön kulutus on pienentynyt vertailuvuodesta noin 12 % ja sähkönkulutus yli 7 %. Tulevaisuuden haasteena on lisätä vangeille suunnattua viestintää vastuullisesta kuluttamisesta. Vangit vaikuttavat suuresti esimerkiksi käyttämänsä veden määrään ja kulutus näiltä osin onkin pysynyt lähestulkoon vertailuvuoden tasolla.

3.1.2. Nostoja jalanjäljen pienentämiseen

Sen lisäksi, että olemassa olevan vankilaverkoston uudistaminen on välttämätöntä turvallisen ja vaikuttavan täytöntöönpanon turvaamiseksi, ovat vanhat ja huonokuntoiset, nykyaikaiseen vankilatoimintaan soveltumattomat kiinteistöt kasvattaneet korjausvelkaa ja toimitilainvestointien tarvetta Rikosseuraamuslaitoksessa merkittävästi. Kysymys siitä, onko vastuullisempaa korjata vanhaa vai rakentaa uutta, riippuu monista tekijöistä, kuten rakennuksen kunnosta, käyttömahdollisuuksista Rikosseuraamuslaitoksen tarpeeseen, ympäristövaikutuksista ja kustannuksista.

Usein vanhan rakennuksen korjaaminen voi olla ympäristöystävällisempää ja taloudellisempää kuin uuden rakentaminen. Vanhan korjaus vähentää uuden materiaalin tarvetta ja säästää resursseja, kun vaikkapa ulkoseinät ovat jo valmiina. Kuitenkin, jos

vanha rakennus on hyvin huonokuntoinen ja korjaaminen vaatii suuria määriä energiaa ja materiaaleja, voi uuden rakentaminen olla vastuullisempi vaihtoehto.

Uudisrakennusten kestävä kehityksen hyöty tulee siitä, että rakennukset voidaan lähtökohtaisesti suunnitella tästä näkökulmasta; Vankiloista voidaan rakentaa nykyistä suurempia, ja muunneltavampia. Energiatehokkailla ratkaisuilla voidaan hyödyntää esimerkiksi aurinkoenergiaa, lämmön talteenottojärjestelmiä ja energiatehokkaita valaistus- ja ilmastointiratkaisuja. Rakennusmateriaaleiksi on mahdollista perustuksesta katonharjaan valita kestäviä ja ympäristöystävällisiä rakennusmateriaaleja, jotka vähentävät ympäristövaikutuksia. Uudessa rakennuksessa veden säästämiseen ja kierrättämiseen tarkoitettujen järjestelmien voivat olla osa kestävä suunnittelua. Kiertotalouden suunnittelu auttaa vähentämään jätteiden määrää.

Vankilaverkoston sijainnin valinnalla on suuri merkitys kestävyiden kannalta. Väestön ikääntyessä ja vähentyessä asutus keskittyy, joten on järkevää, että vankilatkin sijaitsevat siten, että sujuva yhteistyö poliisin, tuomioistuimien, hyvinvointialueiden, kuntien ja oppilaitosten kanssa voidaan varmistaa. Vankilat, jotka sijaitsevat kaukana yhteiskunnan muista palveluista, alueilla, joilta ei ole rekrytoitavissa henkilökuntaa ja jonne kulkuyhteydet ovat vaikeat, tekevät toiminnan järjestämisestä kallista ja vastuullisesti kestäväntöntä. Valtaosa rangaistustaan suorittavista tulee väestökeskuksista, joista on helpompaa rekrytoida työvoimaa. Saavutettava sijainti, sekä vankilatoiminnan ja -turvallisuuden kannalta tarkoituksenmukaiset tilat ovat siis lähtökohta toimivalle vankilaverkostolle ja rikosvastuun toteutumiselle.

Rikosseuraamuslaitoksessa rakennettiin ja korjattiin vuonna 2023 yhteistyössä Senaattikiinteistöjen kanssa muun muassa Oulun ja Vaalan uutta vankilaa, sekä Vantaan vankilan uudisrakennusosaa. Turun vankilassa on käynnissä elinkaarikorjaushanke, missä tehdään peruskorjaustöitä vankiosastoille osasto kerrallaan. Lisäksi Rikosseuraamuslaitos on sitoutunut valtion palvelu- ja toimitilaverkon kehittämishankkeeseen yhdyskuntasuraamustoimistojen ja muun toimistotyön tilojen osalta. Koronapandemian aikaansaama nopea muutos etätöiden määrässä laski useiden Rikosseuraamuslaitoksen toimistotilojen käyttöastetta pysyvästi, minkä vuoksi useat toimistotilat ovat olleet osin hyvin vajaalla käytöllä. Päätöksiä tilojen muutoksista on käyttötarveperusteisesti jo tehty yhteistyössä

Senaatin kanssa. Esimerkiksi Helsingin Lintulahden toimitilasta tullaan vaiheittain siirtymään kohti Helsingin kampusta ja Valtion yhteiskäyttötiloja vuoden 2024 aikana.

4. Tulevaisuuden vastuullisuus Rikosseuraamuslaitoksessa

Rikosseuraamuslaitoksen vastuullisuusraportti julkaistaan nyt kolmatta kertaa. Vastuullisuusraportin painopistealueet on vahvistettu Rikosseuraamuslaitoksen strategisessa johtoryhmässä ja raportille nostettujen tietojen tuottamisessa on hyödynnetty laajasti henkilökunnan asiantuntemusta ja vuonna 2023 valmistuneita julkaisuja.

On selvää, että taloudellinen vastuullisuus haastaa tulevina vuosina merkittävästi myös Rikosseuraamuslaitosta. Heikentyvässä valtionhallinnon talous- ja resurssitilanteessa sosiaalisen ja ympäristövastuunkin toteuttaminen ja kasvattaminen vaatii uudenlaista taloudellista ajattelua ja toimenpiteitä. Rikosseuraamuslaitos pyrkii tulevina vuosina vastaamaan haasteeseen muun muassa kehittämällä toimintaansa, riskienhallintaa ja sidosryhmäyhteistyömuotoja, sekä keskittymällä entistä vahvemmin ydintehtäviinsä. Tärkeintä on varmistaa henkilöstön jaksaminen työssä. Henkilöstö luo vahvimman perustan erityisesti sosiaalisen vastuullisuuden toteuttamiseen Rikosseuraamuslaitoksessa.

Tavoitteena on, että vastuullisuus ja kestävä kehityksen teemat näkyvät tulevaisuudessa vahvemmin tulostavoitteissakin. Vastuullisuuden ja kestävä kehityksen tavoitteiden parissa työskentelyä ja osaamista pyritään uudistuvassa organisaatiossa vakiinnuttamaan ja lisäämään. Yksi tärkeistä toimenpiteistä on jatkaa hyvin käynnistynyttä johdon raportoinnin kehittämistä vastuullisuudenkin näkökulmasta. On tärkeää, että Rikosseuraamuslaitoksella on tulevaisuudessa hyväksytty, luotettava mittaristo, jonka avulla erityisesti taloudellisen vastuullisuuden tasoa ja edistymistä voidaan kaikilla organisaatiotasoilla arvioida. Rikosseuraamuslaitos osallistuu oikeusministeriön kestävyys- ja vastuullisuusverkoston toimintaan ja tukee sitä kautta koko hallinnonalan yhteisen vastuullisuusajattelun kehittämistä.